

γ) σε εκπαιδευτικούς ειδικευμένους στη διδασκαλία τυφλών ή και κωφαλάλων (μέδρασι) παιδιών (1 έτος ή 3 μήνες αντιστοίχως).

δ) σε εκπαιδευτικούς που έχουν ήδη Πιστοποιητικό Παιδαγωγικών σπουδών για να διδάσκουν σε σχολεία Α) βαθμίου ή Β) βαθμίου Έκπαιδύσεως, υπό τον όρο ότι είναι ηλικίας κάτω των 40 ετών. Οί παρακολουθούντες τὸ Πρόγραμμα αυτό είναι εκπαιδευτικοί εν ενεργεία και παίρνουν εκπαιδευτική άδεια με πλήρεις αποδοχές. Επί τέσσερις μήνες (Οκτώβριο — Ιανουάριο) παρακολουθούν θεωρητικά και πρακτικά μαθήματα στο Κολλέγιο και κατόπιν εργάζονται επί 6 μήνες υπό συνεχή παρακολούθησι συνήθως στο Σχολείο όπου ανήκουν οργανικά.

8) Πιστοποιητικά παρακολουθήσεως διαφόρων σεμιναρίων, που πραγματοποιούνται συνήθως στο διάστημα των θερινών διακοπών και διαρκούν από 1 έως 3 εβδομάδες.

9) Παιδαγωγικούς τίτλους σε υπερπόντιους σπουδαστάς, που προέρχονται από τις χώρες της Κοινοπολιτείας και προορίζονται να διδάξουν στην πατρίδα τους σε σχολεία Α) βαθμίου ή Β) βαθμίου Έκπαιδύσεως ή ακόμη σε Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Τα Προγράμματα των σπουδαστών της κατηγορίας αυτής γίνονται από το Moray House εν συνεννοήσει με τὸ Βρεταννικό Συμβούλιο, τοῦ οποίου και είναι υπότροφοι οί περισσότεροι από τους σπουδαστάς.

Τὸ Παιδαγωγικό Κολλέγιο τοῦ Dundee βασικά χορηγεί τὰ ἴδια Διπλώματα και πιστοποιητικά, με πολὺ λίγες παραλλαγές, εκτός από τὰ Διπλώματα τῆς κατηγορίας 3 τοῦ Κολλεγίου τοῦ Moray House. Παρέχει ὁμως ἀντί αὐτῶν Διπλώματα διδασκάλων Μουσικῆς, ὕστερα ἀπὸ ἐντατικές σπουδές 3 ετών. Σε ἄλλα Παιδαγωγικά Κολλέγια πάλι υπάρχουν και ἄλλοι κύκλοι σπουδῶν, που ὁδηγοῦν στη λήψι τοῦ ἀναλόγου εκπαιδευτικοῦ τίτλου. Ἐνδεικτικά ἀναφέρω ἐδῶ τὸ Δίπλωμα διδασκάλου Γυμναστικῆς γιὰ ἄρρενες (3 ἔτη) και τὸ Πιστοποιητικό διδασκάλου Σχολείων Ἐπιμορφώσεως (Further Education) που δίνει τὸ Παιδαγωγικό Κολλέγιο τοῦ Jordanhill (Γλασκώθη), κ.ἄ.

Οί παραπάνω εκπαιδευτικοί τίτλοι χορηγοῦνται μονάχα ὕστερα ἀπὸ ἱκανοποιητική ἐπίδοσι στὰ μαθήματα τῶν ἀντιστοίχων κύκλων σπουδῶν. Οί Βρεταννοί έχουν μιὰ πολὺ παλιὰ παράδοσι νὰ μὴ κατεβάξουν τὸ ἐπίπεδο σπουδῶν (Standards), πράγμα που ὑποχρεώνει τους σπουδαστάς νὰ μελετοῦν συστηματικά και σε ὄλη τὴν διάρκεια τῶν σπουδῶν τους. Ἐπειτα και τὸ σύστημα τῶν ἐπαίνων και τῶν διακρίσεων ἀποτελεῖ ἓνα ἄλλο κίνητρο γιὰ μελέτη, γιατί τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὑπολογίζονται πολὺ στην ἐξασφάλισι ἐργασίας, ἢ τὴν προτίμησι σε ὠρισμένη, ξεχωριστή θέση.

Τὰ ἀναλυτικά προγράμματα τῶν Παιδαγωγικῶν Κολλεγίων

Οί ποικίλοι εκπαιδευτικοί τίτλοι, που χορηγοῦνται ἀπὸ τὰ Παιδαγωγικά Κολλέγια ἐξυπακούου τὴν ὕπαρξι ἰδιαιτέρων κύκλων μαθημάτων, ἰδιατέρων Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων. Είναι φανερό ὅτι γιὰ τὴν ἀποδοτική ἐκτέλεσι τῶν διαφόρων Προγραμμάτων Σπουδῶν χρειάζεται ειδικευμένο και ἐπαρκές προσωπικό και κατάλληλες και συγχρονισμένες κτηριακές ἐγκαταστάσεις.

Μιὰ σύντομη ἐπισκόπησι τῶν διαφόρων Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων μᾶς ἀποκαλύπτει ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα. Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι υπάρχουν μερικές διαφορές στὰ Προγράμματα τῶν διαφόρων Κολλεγίων, που ἀναφέρονται στο χρόνο τῆς διδασκαλίας τοῦ α ἢ β μαθήματος, ἀλλὰ βαθμιαία ἰσὶ τέτοιες διαφορές ὀλιγοστεύουν. Διαφορές παρατηροῦνται ακόμη και στο εἶδος τῶν διδασκομένων μαθημάτων και κάποτε και στο σύνολο ὡρῶν διδασκαλίας καθ' ἐβδομάδα, που ὁμως δὲν είναι στο σύνολό τους πολὺ μεγάλες. Γενικά ἡ Διεύθυνσι και τὸ Συμβούλιο Σπουδῶν κάθε Κολλεγίου έχουν τὴν δυνατότητα πραγματοποιήσεως ἀλλαγῶν μέσα σε κάθε κύκλο σπουδῶν, που τις δικαιολογοῦν καταλλήλως και τις ἐφαρ-

μόζουν μετά την τυπική έγκρισι των Υπηρεσιών του Υπουργείου Σκωτίας για την Έκπαιδευσι.

Στά Αναλυτικά Προγράμματα που οδηγούν στην χορήγησι Διπλωμάτων εκ-
παιδευτικών λειτουργιών Α) βαθμίου Έκπαιδύσεως και καθηγητών ειδικοτήτων δε-
σπόζου μερικές αρχές, που αξίζει τον κόπο να τις εκθέσωμε εδώ. 1) Θεμελιώδης
αρχή είναι ότι το Έβδομαδιαίο Ωρολόγιο Πρόγραμμα δεν πρέπει να επιβαρύνεται
με πολλές ώρες θεωρητικής διδασκαλίας. Οι σπουδασται πρέπει να έχουν την καιρό
για συστηματική και πολύωρη μελέτη τόσο των βασικών βιβλίων που τους δίδονται
δσο και της λοιπής βιβλιογραφίας που τους συνιστάται, για να εύρύνουν σε βάθος
και πλάτος τις γνώσεις των. Οι διδάσκοντες ζητούν από τους σπουδαστάς να πα-
ρουσιάσουν αρκετές γραπτές εργασίες (Essays) μερικές από τις οποίες δρίξουν οι
ίδιοι οι καθηγηται, ενώ άλλες είναι της ελευθέρας εκλογής των σπουδαστών. Τις
εργασίες αυτές εξετάζουν οι καθηγηται και κατόπιν ανακοινώνονται στην τάξι ή
την ομάδα, όπου γίνεται συζήτησι και κριτική. Είναι τούτο δυνατό γιατί το έβδομα-
διαίο ωρολόγιο πρόγραμμα είναι έτσι ρυθμισμένο, ώστε να αφήνεται χρόνος για
κατ' ιδίαν μελέτη τόσο μέσα στο αναγνωστήριο του Κολλεγίου, δσο και στο σπίτι
ή τις άλλες βιβλιοθήκες. Το σύστημα του δανεισμού βιβλίων είναι εύρύτατα διαδε-
δομένο στη Μεγάλη Βρεττανία και ούσιαστικό, γιατί οι Βιβλιοθήκες διαθέτουν επαρ-
κή αριθμόν αντιτύπων από βιβλία κοινής χρήσεως. Τα μαθήματα γίνονται στις πέντε
πρώτες ημέρες της εβδομάδος από τις 9 το πρωί ως στις 12 και 40, διακόπτονται
για το γεύμα επί μιαν ώρα και συνεχίζονται από τις 1 και 40' έως στις 3 και 55'.
Οι 3 διδακτικές ώρες ενός απογεύματος διατίθενται σε άθλοπαιδιές κ.ά. δραστηριό-
τητες χάριν αναψυχής. Ενδιάμεσα στο πρόγραμμα υπάρχουν και κενά, στη διάρκεια
των οποίων οι σπουδασται πηγαίνουν στο αναγνωστήριο για μελέτη. Τα κενά αυ-
τά ρυθμίζονται έτσι, ώστε να πηγαίνουν κάθε φορά ώρισμένοι σπουδασται, για να
μπορούν και έξυπηρετούνται και να βρίσκουν και καθίσματα. Το Σαββατοκύριακο
μένει ελεύθερο για ανάπαυσι, αλλά συνήθως οι σπουδασται μελετούν και στο διά-
στημα αυτό, γιατί οι σπουδές στη Μεγάλη Βρεττανία είναι πάντοτε βαρείες. Όλο
και κάτι το σοβαρό μένει να γίνη τα Σαββατοκύριακα. Συνολικά το Ωρολόγιο
Πρόγραμμα για το Δίπλωμα Διδασκαλίας Α) βαθμίου Έκπαιδύσεως έχει 21-25
ώρες εβδομαδιαίας διδασκαλίας περιλαμβανομένων και των ωρών παρακολουθήσεως
στα σχολεία και μερικές ακόμη ώρες για μελέτη και επισκέψεις, όπως θα δούμε
παρακάτω. Πάντως χαρακτηριστικό είναι ότι οι ώρες θεωρητικής διδασκαλίας κυ-
μαίνονται γύρω στις 20 την εβδομάδα.

Το σύστημα τούτο εργασίας έξυπηρετεί, όπως είναι φανερό, και τους διδάσκον-
τας, που εκτός από την διδασκαλία έχουν ανάγκη χρόνου για μελέτη, για την διόρ-
θωσι των εργασιών των σπουδαστών και για την ανάληψι κάποιας έρευνητικής έρ-
γασίας, στην οποία αποδίδεται πάντοτε μεγάλη σημασία, για την διεξαγωγή της
φροντιστηριακής εργασίας και για την ακρόασι των σπουδαστών που θέλουν να συ-
ζητήσουν τις ιδιαίτερες άποριές των ή να πάρουν οδηγίες και συμβουλές για τις
εργασίες που πρόκειται να εκτελέσουν.

2) Μία άλλη αρχή των Αναλυτικών Προγραμμάτων είναι, ότι πρέπει, ενώ τα
διδασκόμενα μαθήματα είναι σταθερά σε κάθε κύκλο σπουδών, ο διδάσκων να έχη
κάποια ελευθερία στον καθορισμό της διδακτέας ύλης κάθε μαθήματος. Έξυπακού-
εται φυσικά, ότι ώρισμένα βασικά θέματα κάθε μαθήματος διδάσκονται οπωσδή-
ποτε, αλλά από κει και πέρα ο διδάσκων είναι ελεύθερος να επιμείνη περισσότερο
σε αυτό ή εκείνο το θέμα, με γνώμονα πάντοτε την προσπάθεια για την πληρέστερη
κατάρτισι των σπουδαστών του. Η αρχή αυτή τηρείται τόσο στα μαθήματα γενικής
μορφώσεως, δσο και — κυρίως — στα Παιδαγωγικά μαθήματα, γιατί πιστεύεται
ότι η Παιδαγωγική επιστήμη διαρκώς παρουσιάζει και νέα πορίσματα, που δδη-

γοῦν σὲ ποικίλες μεθοδολογικὲς βελτιώσεις, καὶ ἡ ψυχολογία νέες ψυχολογικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ ἔχουν ἐφαρμογὴ στὴν Παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξι.

3) Ἐνα τρίτο χαρακτηριστικὸ τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων τῶν διαφόρων κύκλων σπουδῶν εἶναι ὅτι περιλαμβάνουν ὅλα Παιδαγωγικὰ μαθήματα (Παιδαγωγικά, Ψυχολογία), Ἀγωγή τοῦ Λόγου, Κοινωνιολογία, Θρησκευτικά, Ὑγιεινὴ καὶ Γυμναστικὴ καὶ παράλληλα μεριμνοῦν γιὰ τὴν μύησι τῶν σπουδαστῶν στὰ μεθοδολογικὰ προβλήματα τοῦ μαθήματος ἢ τῶν μαθημάτων τῆς εἰδικότητός των, ποὺ πρόκειται νὰ διδάξουν στὰ σχολεῖα τους. Τὸ διδακτικὸ ἔτος στὴ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ χωρίζεται σὲ τρία τρίμηνα. Στους κύκλους σπουδῶν μικρῆς διάρκειας, τὰ πρῶτα τρίμηνα ἀφιερώνονται στὴ θεωρητικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατάρτισι τῶν σπουδῶν στὰ Παιδαγωγικὰ μαθήματα καὶ τὰ τελευταῖα στὴν πρακτικὴ τους ἀσκησι, ἀν καὶ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν εἰδικὸ κλάδο σπουδῆς. Πάντως ἡ πρακτικὴ ἀσκησι ποὺ δίδεται στους ἐνδιαφερομένους εἶναι ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ, γιὰτὶ πρυτανεὺει ἡ σκέψι, ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείπουν τὸ Κολλεγίό τους ἀρκετὰ κατατοπισμένοι στὰ προβλήματα ποὺ θὰ συναντήσουν στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας.

4) Μία ἄλλη ἀρχή, ποὺ τηρεῖται κατὰ τὴν σύνταξι τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων καὶ ἐφαρμόζεται μὲ συνέπειαι στὴν πράξι, ἀφορᾷ τὴν ἐξειδίκευσι τῶν σπουδαστῶν. Θεωρεῖται μεγάλο κέρδος γιὰ τὴν Α) βᾶθμιο καὶ Β) βᾶθμιο Ἐκπαίδευσι νὰ ὑπάρχουν ἐκπαιδευτικοὶ ἐξειδικευμένοι σὲ ἕνα ἢ περισσότερους κλάδους τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐξειδίκευσι ἔρχεται νὰ ἱκανοποιήσῃ τίς εἰδικὲς κλίσεις καὶ τὰ ἰδιαίτερα πνευματικὰ μας διαφέροντα, ἀποτελεῖ δὲ ταυτόχρονα χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα κάθε πραγματικοῦ ἐπιστήμονος. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς ἀρμοδίους στὴν ἀναδιάρθρωσι τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος καὶ τοῦ κύκλου σπουδῶν γιὰ τὸ Δίπλωμα διδασκάλων Α) βαθμοῦ Ἐκπαίδευσεως κατὰ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ καθιστᾷ δυνατὴ τὴν ἐξειδίκευσι τους σὲ κάποιον κλάδο τῆς ἐπιστήμης, ἄσχετα ἀν θὰ τὸν διδάξουν ποτὲ ἢ ὄχι. Στὴν ἀνάλυσι τοῦ σχετικοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος θὰ ἐπανέλθωμε στὸ σημεῖο αὐτό, λόγῳ τῆς σπουδαιότητός του. Ἐκεῖνο μόνο ποὺ θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ἐδῶ εἶναι ὅτι ἔχουν γίνει πολλὲς καὶ σοβαρὲς προτάσεις, ἀπὸ εἰδικὲς Ἐπιτροπὲς καὶ Πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους, ἢ τέτοια ἐξειδίκευσι νὰ γίνεται σὲ ἐπίπεδο πανεπιστημιακὸ καὶ νὰ ἀποτελῇ τὴν βάση γιὰ τὴν συνέχισι τῆς φοιτήσεως στὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὴν ἀπόκτησι ὕστερα ἀπὸ συμπληρωματικὲς σπουδὲς καὶ Πτυχίου πανεπιστημιακοῦ, ποὺ θὰ ἐπιτρέπη στους ἐνδιαφερομένους νὰ κινουῦνται ἄνετα στὸ χῶρον τῆς Α) βαθμοῦ καὶ Β) βαθμοῦ Ἐκπαίδευσεως καὶ νὰ εἶναι ἰσότιμοι πρὸς τοὺς συναδέλφους των, ποὺ ἔχουν κάνει ἀρχικὰ πανεπιστημιακὲς σπουδὲς, σὲ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐκπαιδευτικὴ τους σταδιοδρομία. Τυχαια παραβρέθηκα σὲ μιὰ τέτοια συζήτησι μεταξὺ τοῦ καθηγητοῦ μου τῆς Παιδαγωγικῆς στὴ Σχολὴ Παιδαγωγικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Dundee καὶ τοῦ Ὑποδιευθυντοῦ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Κολλεγίου τῆς ἰδίας πόλεως, στὴν ὁποία ὁ καθηγητῆς κ. J.W.L. Adams παρουσιαζόταν θιασώτης τῆς ἰδέας αὐτῆς. Εἶναι πραγματικὰ συγκινητικὸ νὰ βλέπη κανεὶς καθηγητὰς Πανεπιστημίου νὰ δείχνουν τόση κατανόησι καὶ τέτοια ἐκτίμησι πρὸς τὴν ἐργασίαν ποὺ γίνεται στὰ Παιδαγωγικὰ τους Κολλεγία. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ στὴν δικὴ μας Πατρίδα θὰ βρίσκωνται τέτοιοι φωτισμένοι πανεπιστημιακοὶ διδάσκαλοι, ποὺ ἐκτιμοῦν καὶ θὰ ἐκτιμήσουν ἀκόμη περισσότερο στὸ ἐγγὺς μέλλον τὴν ἐργασίαν ποὺ γίνεται στὶς Παιδαγωγικὲς μας Ἀκαδημίαι, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν καθιέρωσι τοῦ τριετοῦς κύκλου σπουδῶν σὲ αὐτὲς καὶ τὸ ἀνέβασμα τῆς στάθμης τῶν σπουδῶν.

Τέλος κάτι ποὺ ἀξίζει νὰ προσεχθῇ ἰδιαίτερα εἶναι ἡ εἰσαγωγή στὰ διάφορα Ἀναλυτικὰ Προγράμματα τοῦ μαθήματος τῆς Κοινωνιολογίας — τῶν κοινωνικῶν γενικὰ σπουδῶν. Ἀλλὰ γιὰ τὴν καινοτομία αὐτὴ θὰ ἔχωμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μιλήσωμε παρακάτω.

Ἀπὸ τὰ ποικίλα Ἀναλυτικὰ Προγράμματα, ἀν καὶ παρουσιάζουν ἀρκετὸ δια-

φέρον, θα περιορισθῶ κατ' ἀνάγκη στὸ νὰ παραθέσω τὸ Πρόγραμμα τοῦ κύκλου σπουδῶν πὺ ὁδηγεῖ στὴν λήψι Διπλώματος ἐκπαιδευτικοῦ Α) βαθμοῦ Ἐκπαίδευσως, ἐπειδὴ ἀνάγεται στὸν εἰδικὸ σκοπὸ τῆς μελέτης μου αὐτῆς.

Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα γιὰ τὸ Δίπλωμα ἐκπαιδευτικοῦ Α) βαθμοῦ Ἐκπαίδευσως

Θὰ ἀρχίσω μὲ τὸ Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα τοῦ Κολλεγίου τοῦ Dundee καὶ τὰ ἔτη σπουδῶν:

Α' ἔτος σπουδῶν: Κατ' αὐτὸ διδάσκονται τὰ παρακάτω μαθήματα: 1) Θρησκευτικά, 2) Διδακτική, 3) Ἀγγλικὴ γλῶσσα (μητρική), 4) Γεωγραφία, 5) Ἀριθμητική, 6) Καλὲς Τέχνες, 7) Χειροτεχνία, 8) Κέντημα — ράψιμο — πλεκτική, 9) Μουσική, 10) Γυμναστική, 11) Ἀγωγή τοῦ Λόγου καὶ 12) Σχολικὴ Ὑγιεινή, πὺ ἀπὸ τὸ προσεχὲς Ἀκαδημ. ἔτος θὰ διδάσκεται στὴ Β' τάξι, ὅπως γίνεται στὰ ἄλλα Παιδαγωγικά Κολλέγια. Οἱ ὥρες διδασκαλίας τῶν παραπάνω μαθημάτων εἶναι 22. Ἐπὶ πλέον τὸ Πρόγραμμα περιλαμβάνει 4 ὥρες γιὰ τὴν παρακολούθησι σχολείων (καὶ δοκιμαστικὲς διδασκαλίαι) καὶ 5 ὥρες γιὰ μελέτη μέσα στὸ Κολλέγιο καὶ ἐπισκέψεις. Ἡ ἀρχὴ νὰ μὴ ἐπιβαρύνεται τὸ Πρόγραμμα μὲ πολλὰς ὥρες θεωρητικῆς διδασκαλίας τηρεῖται ἐδῶ καὶ μάλιστα σὲ μεγάλο βαθμὸ. Ἡ παρακολούθησι τῶν σχολείων δὲν περιορίζεται μόνον στὴν ἀκρόασι τῶν δσων συμβαίνουσι στὴν αἴθουσα διδασκαλίας. Στὰ φροντιστηριακά μαθήματα πὺ ἐπακολουθοῦν γίνονται πολλὰς συζητήσεις πάνω σὲ ὅ,τι βλέπουσι στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας, δημιουργοῦνται προβλήματα, συνειδητοποιοῦνται οἱ δυσκολίες πὺ παρουσιάζει ἡ διδασκαλία καὶ πρὸς τὸ τρίτο τρίμηνο μερικὲς σπουδάστριαι ἐνθαρρύνονται στὴν ἀνάληψι δοκιμαστικῶν διδασκαλιῶν, λίγων βέβαια κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος σπουδῶν. Οἱ παρακολουθήσεις δὲν γίνονται μόνον στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Κολλεγίου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ μάλιστα διαφόρων τύπων — γιὰ ὁμαλὰ καὶ μὴ παιδιὰ — γιὰ νὰ ἐνημερωθοῦν πάνω στὴν ἐργασία τους καὶ νὰμποροῦν νὰ συζητοῦν πάνω σὲ πραγματικὲς περιπτώσεις πὺ συναντοῦν. Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ Α' ἔτους φαίνεται ἀκόμη ὅτι καταβάλλεται προσπάθεια γιὰ τὴν διεύρυνσι τῶν γενικῶν — ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων τῶν σπουδαστῶν σὲ ἐπίπεδο πάντοτε μεταγυμνασιακὸ καὶ ἀπὸ προσωπικὸ διαλεγμένο καὶ ἄρτια ἐξειδικευμένο.

Β' ἔτος σπουδῶν: Κατ' αὐτὸ διδάσκονται μαθήματα ὑποχρεωτικά γιὰ ὅλους καὶ μαθήματα τῆς ἐκλογῆς τοῦ σπουδαστοῦ. Τὰ ὑποχρεωτικά μαθήματα εἶναι: 1) Διδακτική, 2) Παιδαγωγικά - Ψυχολογία, 3) Ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας, 4) Ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, 5) Ἱστορία, 6) Φυσικὲς Ἐπιστῆμες (Φυσικὴ — Χημεία), 7) Γυμναστική. Ἀπὸ τὰ παρακάτω 4 μαθήματα: 1) Καλὲς Τέχνες, 2) Χειροτεχνία, 3) Κέντημα — ραπτική — πλεκτική καὶ 4) Μουσική οἱ σπουδάστριαι ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἐκλογῆς δύο μαθημάτων, πὺ παρακολουθοῦν ὑποχρεωτικά. Παρατηροῦμε ἐδῶ τὴν πρώτη, περιορισμένη κάπως, προσπάθεια γιὰ ἐξειδίκευσι τῶν σπουδαστριῶν. Ἡ παραπέρα ἐξειδίκευσι θὰ γίνῃ στὸ Γ' ἔτος σπουδῶν.

Καὶ στὸ Β' ἔτος σπουδῶν οἱ ὥρες θεωρητικῆς διδασκαλίας εἶναι περιορισμένες (18 στὰ ὑποχρεωτικά μαθήματα καὶ στὰ 2 κατ' ἐπιλογή), σὲ ὄφελος τῆς ἀτομικῆς μελέτης, πὺ γίνεται τώρα πὺ αἰσθητῆ μὲ τὴν ὑποχρέωσι τῶν σπουδαστῶν νὰ παρουσιάσουσι μερικὲς σοβαρὲς ἐργασίες, ἄλλες κατὰ παραγγελία καὶ ἄλλες τῆς προτιμῆσεώς των. Γιὰ δοκιμαστικὲς διδασκαλίαι διατίθεται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περισσότερος χρόνος. Δύο φορές διακόπτονται τὰ μαθήματα κατὰ διαστήματα τῶν τριῶν ἑβδομάδων, ὅποτε οἱ σπουδάστριαι πηγαίνουσι γιὰ ἀσκήσι στὰ σχολεῖα τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Κολλεγίου. Καταβάλλεται προσπάθεια ἀπὸ μέρους τοῦ Κολλεγίου νὰ ὑπάρχη συνεργασία μὲ τοὺς Ἐπιθεωρητάς καὶ περισσότερο μὲ τοὺς Διευθυντάς τῶν σχολείων τῆς περιοχῆς τοῦ Κολλεγίου, ὥστε ἡ ἀσκήσι τῶν σπουδα-

στριών να έχη θετικά αποτελέσματα. Παρά ταύτα, όπως μου είπαν οι συνάδελφοι των Κολλεγίων, δεν μπορούν να επιτύχουν το ένιατο μέτρο κρίσεως, γιατί όλοι οι εκπαιδευτικοί δεν είναι έξ ίσου καλά καταρτισμένοι, ώστε να οδηγούν όρθα τις σπουδάστριες. Εύχης έργο θα ήταν να υπήρχαν περισσότεροι καθηγηται Διδακτικής, αλλά τούτο δεν είναι δυνατό για λόγους οικονομικούς. Τα μειονεκτήματα όμως αυτά αντισταθμίζονται με τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει ο τρόπος αυτός πρακτικής άσκήσεως των μελλόντων εκπαιδευτικών γενικά. Μερικοί παιδαγωγοί πιστεύουν ότι θα έπρεπε ή πρακτική άσκησι να γίνεται σε Πρότυπα υπό την άμεση καθοδήγησι των Ιδίων, όπως ακριβώς γίνεται σε μάς, ενώ άλλοι βρίσκουν το σύστημα της άσκήσεως έξω από τα Κολλέγια έξ ίσου ικανοποιητικό, γιατί προσαρμόζει τις μέλλουσες διδασκαλίες Α) βαθμίου Έκπαιδύσεως στην πραγματικότητα που τής περιμένει. Τα Πρότυπα, λένε, πρέπει να χρησιμοποιούνται περισσότερο για πειραματισμούς και λιγώτερο για την πρακτική άσκησι των σπουδαστριών και των σπουδαστών.

Έκτός από τις 6 εβδομάδες που διατίθενται για την πρακτική άσκησι δύο ακόμη εβδομάδες αφιερώνονται στη μελέτη ώρισμένης περιοχής από γεωγραφικής, ιστορικής, φυσιογνωστικής κλπ. άπόψεως (Field Studies). Οι σπουδάστριες μένουν σε ξενώνες και έχουν την εύκαιρία εκτός από τις σπουδές αυτές να ζήσουν και μια πλούσια σε έμπειρίες κοινωνική ζωή. Τονίζω τούτο, γιατί από την Διεύθυνσι των Κολλεγίων δίδεται μεγάλη σημασία και στην ανάπτυξι της κοινωνικότητας των σπουδαστριών, ιδιότητος που πρέπει να διακρίνη κάθε εκπαιδευτικό. Συνεχίζονται και στο Β' έτος οι έπισκέψεις και ή μελέτη στη Βιβλιοθήκη του Κολλίου σε τακτές ώρες.

Γ' έτος σπουδών: Κατ' αυτό διδάσκονται τα παρακάτω μαθήματα, που υποχρεωτικά παρακολουθούν όλες οι σπουδάστριες: 1) Διδακτική, 2) Παιδαγωγικά και Ψυχολογία, 3) Σύγχρονες σπουδές (Contemporary Studies), 4) Έθνικοί Λαϊκοί Χοροί, 5) Μελέτη στη Βιβλιοθήκη και έπισκέψεις. Τα άλλα διδασκόμενα μαθήματα χωρίζονται σε δυο ομάδες και οι σπουδάστριες καλούνται να παρακολουθήσουν ένα μάθημα της άρεσκείας των από κάθε ομάδα. Για τή σπουδή του καθενός από τα δύο αυτά μαθήματα διατίθενται από 5 ώρες την εβδομάδα, δηλ. συνολικά 10 ώρες. Πρόκειται περί των κλάδων εξειδικεύσεως. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει. 1) Άγγλική γλώσσα και φιλολογία, 2) Στοιχεία Οικονομικής, 3) Σύγχρονες ξένες γλώσσες, 4) Θρησκευτικά, 5) Ιστορία, 6) Γεωγραφία, 7) Φυσικές έπιστήμες και 8) Μαθηματικά. Τα μαθήματα της δευτέρας ομάδος είναι: 1) Καλές τέχνες και Χειροτεχνία, 2) Κέντημα — ραπτική, πλεκτική, 3) Μουσική — Όδική, 4) Άγωγή του Λόγου και Γυμναστική — Υγιεινή. Όπως στο Β' έτος έτσι και στο Γ' μερικές εβδομάδες (7 για πρακτικές άσκήσεις και 3 για άλλες δράσεις) διατίθενται στη διάρκεια των τριών τριμήνων, κατά το σύστημα που περιγράψαμε όταν κάμαμε λόγο για το Β' έτος σπουδών.

Άξιο σημειώσεως είναι ότι και στο Γ' έτος οι ώρες θεωρητικής διδασκαλίας είναι περιωρισμένες σε 20. Από τις ώρες αυτές οι 7 διατίθενται για τή διδασκαλία Παιδαγωγικών μαθημάτων (Διδακτικής, Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής) και 10 για τήν εξειδίκευσι των σπουδαστριών. Ο μικρός αριθμός των διδασκομένων στο Γ' έτος μαθημάτων και το θέμα της εξειδικεύσεως είναι που προκαλούν τώρα το διαφέρον μας. Όλα τα διδασκόμενα μαθήματα — μαζί με το μάθημα των Έθνικών Λαϊκών χορών είναι έπτά. Γίνεται άμέσως αντιληπτό από τα στοιχεία που παραθέτομε, ότι οι σπουδές του Γ' έτους πλησιάζουν πολύ τις πανεπιστημιακές σπουδές, όπου οι σπουδασται άφοσιώνονται στη μελέτη λίγων κλάδων της έπιστήμης και έχουν έτσι τή δυνατότητα να έμβαθύνουν σε αυτούς. Η εξειδίκευσι των σπουδαστριών ενθαρρύνεται πολύ τα τελευταία χρόνια για τους λόγους που άναφέραμε παραπάνω και για το λόγο ότι αρχίζει σιγά—σιγά να επικρατή ή άποψι, ότι και

οί μαθηταί τοῦ δημοτικοῦ σχολείου — τῶν ἀνωτέρων κυρίως τάξεων — πρέπει νά ὠφελοῦνται ἀπό τίς εἰδικές γνώσεις τῶν διδασκάλων τους, τόσο στά μαθήματα τῶν δεξιότητων ὅσο καί στά ἄλλα μαθήματα.

Γιά τήν πληρέστερη ἐνημέρωσι τοῦ ἀναγνώστη παραθέτω πῶς κάτω καί συνοπτικά τὸ Ὁρολόγιό Πρόγραμμα τῶν μαθημάτων ποῦ διδάσκονται ἐφέτος στό Παιδαγωγικὸ Κολλέγιο τοῦ Dundee στίς σπουδάστριες ποῦ ἐργάζονται γιά τὸ Δίπλωμα Διδασκαλίας Α) βαθμοῦ Ἐκπαιδεύσεως:

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Μάθημα	Α' ἔτος	Β' ἔτος	Γ' ἔτος	
1. Διδακτικὴ (Μέθοδοι)	2	2	2	
2. Παιδαγωγικά — Ψυχολογία	—	2	5	
3. Ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας	—	1	—	
4. Σύγχρονες Σπουδές	—	—	3	
5. Ἐθνικοὶ Λαϊκοὶ Χοροὶ	—	—	1	
6. Ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ Λογοτεχνία	2	2	5	} Τὸ ἓνα μονάχα ἀπὸ τὰ μαθήματα αὐτὰ.
7. Θρησκευτικά	2	—	5	
8. Ἱστορία	—	2	5	
9. Γεωγραφία	2	—	5	
10. Ἀριθμητικὴ — Μαθηματικά	2	—	5	
11. Φυσ. Ἐπιστῆμες (Φυσικὴ — Χημεία)	—	4	5	
12. Στοιχεῖα Οἰκονομικῆς	—	—	5	
13. Σύγχρονες Ξένες Γλῶσσες	—	—	5	
14. Σχολικὴ Ὑγιεινὴ	1	—	—	
15. Γυμναστικὴ	2	1	5	
16. Καλὲς Τέχνες	2	2	5	
17. Χειροτεχνία	2	2	5	
18. Κέντημα — ραπτικὴ — πλεκτικὴ	2	2	5	
19. Μουσικὴ	2	2	5	
20. Ἀγωγή τοῦ Λόγου . . . . . (Ὡς ἐξειδίκευσι περιλαμβάνει καὶ διδασκαλία δράματος)	1	—	5	
21. Μελέτη — Ἐπισκέψεις	5	10	9	
22. Πρακτικαὶ ἀσκήσεις	4	6 ἐβδ.	7 ἐβδ.	
Σύνολο ὥρων διδασκαλίας	31	32	30	

Πρὶν προχωρήσω θὰ ἤθελα νά κάμω μερικές συμπληρωματικὲς παρατηρήσεις πάνω στό Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα ποῦ ἐξετάζουμε. Ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ ἀναγνώστης τὰ Παιδαγωγικά μαθήματα σπουδάζονται θεωρητικὰ στό Β' καὶ περισσότερο στό Γ' ἔτος σπουδῶν. Σὲ σχετικὴ μου ἐρώτησι πῆρα τὴν ἀπάντησι ὅτι αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴν πείρα ἔδειξε ὅτι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν σπουδαίων αὐτῶν μαθημάτων εἶναι μεγαλύτερη ὅταν οἱ σπουδάστριες ἔχουν ἐπαρκῆ ἐμπειρία πάνω σὰ θέματα ποῦ ὑπόβαθρό τους εἶναι ἡ Θεωρία τῆς Ἀγωγῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας. Διαφορετικὰ καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι ἀφηρημένη καὶ ἡ μάθησι μηχανικὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποστήθισι τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγχειριδίων ἢ τῶν παραδόσεων τῶν καθηγητῶν τους. Ἐνα δεύτερο σημεῖο στό ὁποῖο στρέφεται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη εἶναι τὸ πλῆθος τῶν διαφόρων μαθημάτων (κλάδων), ποῦ διδάσκονται στό πρῶτο κυρίως ἔτος σπουδῶν. Ἐχει διαπιστωθῆ στή Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ, ὅτι οἱ γυμνασιακὲς σπουδές δὲν ἔχουν δώσει τὴν εὐκαιρίαν ἀφομοιώσεως ὀρισμένων βασικῶν γνώσεων, ἀ-

παραιτήτων ἐν τούτοις γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ ἑνὸς ἀνθρώπου ὡς ἐγκυκλοπαιδικὰ μορφωμένου. Ἰδιαίτερα ἰσχύει τοῦτο γιὰ τίς μέλλουσες διδασκάλισσες. Τὰ μαθήματα λοιπὸν γενικῆς μορφώσεως ἐξυπηρετοῦν κατ' ἀρχὴν καὶ αὐτὸ τὸ σκοπὸ διδασκόμενα στὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια. Ἐκτὸς τούτου ὁμως — καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ θέλω νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστη — διδάσκονται καὶ μαθήματα, ποὺ ἀναφέρονται στὴ διδακτέα ὕλη τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, καὶ κυρίως τῶν θεμάτων ποὺ παρουσιάζουν εἰδικές δυσκολίες, μεθοδολογικές ἢ ἄλλες. Μέσα στὶς ὥρες τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων αὐτῶν π.χ. τῆς Γεωγραφίας ἢ τῆς Ἱστορίας περιλαμβάνονται καὶ ὥρες παρακολούθησεως ὑποδειγματικῶν καὶ ἄλλων διδασκαλιῶν στὸ Πρότυπο τοῦ Κολλεγίου στὰ μαθήματα αὐτὰ ποὺ γίνονται εἴτε ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς κάθε εἰδικοῦ κλάδου, ποὺ διδάσκουν στὶς σπουδάστριες, εἴτε καὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῶν τάξεων. Σὲ ἄλλες ὥρες πάλι, ποὺ προβλέπει τὸ Ὁρολόγιον Πρόγραμμα γίνονται συζητήσεις καὶ κριτικὴ τῶν διδασκαλιῶν αὐτῶν. Τώρα τελευταῖα τὰ Κολλέγια ἔχουν ἐφοδιασθῆ με ἐσωτερικὸ δίκτυο τηλεοράσεως, χάρις στὸ ὁποῖο εἶναι δυνατὴ ἢ παρακολουθῆσι τῶν ὑποδειγματικῶν διδασκαλιῶν ἀπὸ τίς συσκευές τηλεοράσεως, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη οἱ σπουδάστριες νὰ βρίσκονται στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας. Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶναι φανερά, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ τὰ ἀναλύσωμε ἐδῶ. Γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ παραπάνω ὅτι οἱ ὥρες διδασκαλίας ποὺ ἀναγράφονται στὸ Ὁρολόγιον Πρόγραμμα γιὰ τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ μαθήματα δὲν ἀφοροῦν μόνο τῇ θεωρητικῇ διδασκαλίᾳ τῶν μαθημάτων καὶ τῇ μετὰδοσι γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰδικὴ διδακτικὴ τοῦ μαθήματος. Τοῦτο μὲ ἄλλες λέξεις σημαίνει ὅτι οἱ ὥρες τοῦ μαθήματος τῆς Διδακτικῆς εἶναι πολὺ περισσότερες ἀπὸ τίς 2 ποὺ ἀναγράφονται στὸ Πρόγραμμα τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' ἔτους σπουδῶν.

Μιὰ τρίτη παρατήρησί μου ἀναφέρεται στὸ χωρισμὸ τῶν τάξεων σὲ τμήματα. Ὅπως γράφω καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης μου καταβάλλεται διαρκῶς καὶ μεγαλύτερη προσπάθεια ὥστε ἡ διδασκαλία νὰ γίνεται σὲ τμήματα μὲ μικρὸ ἀριθμὸ σπουδαστῶν καὶ σπουδαστριῶν σὲ ὅσο περισσότερα μαθήματα εἶναι τοῦτο δυνατό. Ἔτσι ἄλλα μαθήματα γίνονται σὲ ὁλόκληρη τὴν τάξι (lectures) καὶ ἄλλα σὲ μικρότερες ομάδες, ποὺ διευκολύνουν τὴ συζήτησι καὶ τὴν ἐπίλυσι τυχόν ἀποριῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει υἱοθετηθῆ ἀπὸ τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρω τί γίνεται στὸ Κολλέγιον τοῦ Dundee. Στὸ Α' ἔτος φοιτοῦν 220 σπουδάστριες, στὸ Β' ἔτος 212 καὶ στὸ Γ' ἔτος 212. Σὲ κάθε τάξι ὑπάρχουν 10 τμήματα. Στὸ Α' κάθε τμήμα ἔχει ἀπὸ 21 σπουδάστριες. Στὸ Β' ἔτος 3 τμήματα ἔχουν ἀπὸ 20 σπουδάστριες, 4 τμήματα ἀπὸ 21 καὶ τὰ ἄλλα 3 ἀπὸ 22 σπουδάστριες. Στὸ Γ' ἔτος, ὅπου γίνεται προχωρημένη ἐξειδίκευσι ὁ ἀριθμὸς τῶν σπουδαστριῶν κατὰ τμήμα ποικίλει περισσότερο: 1 τμήμα ἔχει 15 σπουδάστριες, 1 τμήμα 19 σπουδάστριες, 3 τμήματα ἀπὸ 20 σπουδάστριες, 1 τμήμα 21 σπουδάστριες, 1 τμήμα 23, 2 τμήματα ἀπὸ 24 καὶ τὸ τελευταῖο 25 σπουδάστριες. Ἀλλὰ φυσικὰ ὅλα αὐτὰ εἶναι δυνατὰ χάρις στὶς ἐπαρκεῖς διδακτηριακές τους ἐγκαταστάσεις, ποὺ ἐπιτρέπουν τὸν διαχωρισμὸ τῆς κάθε τάξεως σὲ 10 τμήματα. Δὲν θὰ συζητήσω ἐδῶ τὸ διδακτηριακὸ πρόβλημα, γιατί ἀποτελεῖ ἄλλο ζήτημα, ποὺ θέλει διεξοδικὴ ἀνάπτυξι, ἀλλὰ θὰ ἠθελα νὰ πῶ ἐδῶ, ὅτι γίνονται πολλὲς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀκόμη μεγαλύτερη ἐπέκτασι τῶν κτηρίων, ὥστε ἡ κατάρτισι τῶν σπουδαστῶν καὶ σπουδαστριῶν νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἀπὸ τέτοιους παράγοντας. Στὸ Παιδαγωγικὸ Κολλέγιον τοῦ Dundee τὸ κτηριακὸ συγκρότημα μέσα σὲ 8 χρόνια, ποὺ εἶχα νὰ τὸ ἐπισκεφθῶ ὑπερδιπλασιάστηκε, μὲ τὴν προσθήκη ἐκσυγχρονισμένων πολυορόφων κτηρίων. Μόνο γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν τεχνικῶν μαθημάτων ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ 8 τεράστιες καὶ ἄρτια ἐξοπλισμένες αἴθουσες. Καὶ νὰ σκεφθῆ καγεῖς ὅτι οἱ Διευθύνοντες τὸ Κολλέγιον δὲν εἶναι καθόλου εὐχαριστημένοι, γιατί βρίσκουν τίς αἴθουσες γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν τεχνικῶν μαθημάτων ἀνεπαρκεῖς!...

Ἐνάλογο εἶναι καὶ τὸ ἀντίστοιχο. Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα τοῦ Παιδαγωγικοῦ Κολλεγίου τοῦ Moray House (Ἐδιμβούργο), ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ παραθέσωμε ἐδῶ διεξοδικά. Μόνο μερικές συμπληρωματικὲς πληροφορίες θὰ ἤθελα νὰ δώσω γιὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι ἀπὸ Κολλέγιο σὲ Κολλέγιο εἰσκόμο μερικές διαφορὰς ποὺ ὅμως δὲν ἐπισκιάζουσι τὴν προσπάθεια τῆς ὁμοιομορφίας στὰ Προγράμματα σπουδῶν, στὴν ὥρες διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων καὶ στὸ σύστημα διαχωρισμοῦ τῶν τάξεων σὲ τμήματα, σὲ ὄφελος τῆς διαλογικῆς μορφῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐξατομικευμένης διδασκαλίας ἀκόμη. Τὸ Moray House δέχεται κάπως μεγαλύτερο ἀριθμὸ σπουδαστριῶν γιὰ τὸ Δίπλωμα διδασκαλίας A) βαθμοῦ Ἐκπαιδεύσεως. Κάθε ἔτος ἔχει δύο τάξεις (X καὶ Ψ) καὶ ἡ κάθε τάξι χωρίζεται σὲ 2 τμήματα καὶ αὐτὰ πάλι μὲ τὴ σειρά τους σὲ ομάδες, ἀνάλογα μὲ τὸ μάθημα καὶ τὸν σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκεται. Ἔτσι, γιὰ νὰ πάρωμε ἓνα παράδειγμα ἡ Αχ τάξι (τοῦ Α' ἔτους σπουδῶν) τοῦ Κολλεγίου τοῦ Moray House παρακολουθεῖ ἄλλα μαθήματα σὰν σύνολο καὶ ἄλλα κατὰ τμήματα ἢ καὶ μικρότερες ομάδες. Τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας π.χ. διδάσκεται στὰ Τμήματα 1 καὶ 11 ἀπὸ δύο ὥρες καὶ στὴς ομάδες (α), (β) καὶ (γ) τοῦ κάθε τμήματος φροντιστηριακῶς ἄλλες δύο φορές τὴν ἐβδομάδα. Τὸ μάθημα τῆς Ἀγγλικῆς διδάσκεται 2 φορές τὴν ἐβδομάδα σὲ ὁλόκληρη τὴν Αχ τάξι καὶ 2 ὥρες φροντιστηριακῶς (σὲ 4 ομάδες) κ.ο.κ.

Ὡς πρὸς τὰ διδασκόμενα μαθήματα θεωρῶ σκόπιμο νὰ τὰ ἀπαριθμήσω ἐδῶ κατὰ ἔτη σπουδῶν:

Α' ἔτος Σπουδῶν: 1) Διδακτικὴ, 2) Ἀγγλικά, 3) Καλὲς Τέχνες, 4) Γεωγραφία, 5) Ἀριθμητικὴ, 6) Μαθηματικά, 7) Γυμναστικὴ, 8) Ἀγωγή τοῦ Λόγου, 9) Φυσικὲς Ἐπιστῆμες, 10) Μουσικὴ, 11) Γαλλικά καὶ 12) Σύγχρονα προβλήματα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀπογεύματα (Τρίτη) διατίθεται γιὰ ἀθλοπαιδιὰς καὶ ἄλλες δράσεις χάριν ἀναψυχῆς. Τὰ μαθηματικὰ διδάσκονται μόνο στὴν Αχ τάξι. Ἡ τάξι Αψ ἀντὶ τῶν Μαθηματικῶν κάνει περισσότερὴ Γεωγραφία. Ὑπάρχουσι καὶ ὥρες παρακολουθήσεως στὸ Πρότυπο καὶ ἄλλα σχολεῖα, καθὼς καὶ ὥρες γιὰ ἐπισκέψεις καὶ μελέτη μέσα στὸ Κολλέγιο στὴς κενὲς ὥρες τοῦ ἐβδομαδιαίου Ὁρολογίου Προγράμματος.

Β' ἔτος σπουδῶν: 1) Διδακτικὴ, 2) Ψυχολογία, 3) Ἱστορία, 4) Φυσικὲς Ἐπιστῆμες, 5) Θρησκευτικὰ, 6) Ἀριθμητικὴ, 7) Ἀγωγή τοῦ Λόγου, 8) Χειροτεχνία, 9) Κέντημα - ραπτικὴ - πλεκτικὴ, 10) Γυμναστικὴ, 11) Σχολικὴ Ὑγιεινὴ, 12) Μουσικὴ (Ὁδική), 13) Ὁρες γιὰ τὴν παρακολούθησι διδασκαλιῶν στὸ Πρότυπο κ.ἄ. σχολεῖα, γιὰ ἐπισκέψεις καὶ 14) ἓνα ἀπόγευμα (Τετάρτη) γιὰ ἀθλοπαιδιὰς καὶ ἄλλες ψυχαγωγικὰς δράσεις. Γιὰ τὴν πρακτικὴν ἀσκησιν τῶν σπουδαστριῶν διατίθεται ὁ αὐτὸς περίπου χρόνος μὲ ἐκεῖνο τοῦ Κολλεγίου τοῦ Dundee. Ἡ τάξι Βψ κάνει καὶ Γαλλικά.

Γ' ἔτος σπουδῶν: 1) Διδακτικὴ, 2) Παιδαγωγικά, 3) Ψυχολογία, 4) Ἀριθμητικὴ, 5) Μουσικὴ - Ὁδική, 6) Ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ Λογοτεχνία, 7) Γυμναστικὴ, 8) Χειροτεχνία, 9) Καλὲς Τέχνες, 10) Κέντημα κλπ., 11) Γερμανικά (μόνο ἡ τάξι Γχ. Ἡ ἐξειδίκευσι γίνεται σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ παρακάτω μαθήματα ἐπὶ 5 ὥρες τὴν ἐβδομάδα: 1) Μαθηματικά, 2) Θρησκευτικὰ, 3) Ἀγγλικά, 4) Ἑλληνικά, 5) Ἀγωγή τοῦ Λόγου, 6) Φυσικὲς Ἐπιστῆμες, 7) Ἱστορία, 8) Σχολικὴ Ὑγιεινὴ, 9) Γεωγραφία, 10) Γαλλικά, 11) Γερμανικά, 12) Στοιχεῖα Οἰκονομικῆς, 13) Κοινωνιολογία, 14) Ἀγροτικὲς Σπουδές, 15) Μουσικὴ, 16) Καλὲς Τέχνες, 17) Χειροτεχνία, 18) Κέντημα — ραπτικὴ — πλεκτικὴ, 19) Ἐθνικοὶ Λαϊκοὶ Χοροί, 20) Ψυχολογία καὶ 21) Παιδαγωγικά. Ἡ πρακτικὴ ἀσκησι τῶν σπουδαστῶν συνεχίζεται μὲ τὸ ἴδιο σύστημα ὅπως καὶ στὸ Κολλέγιο τοῦ Dundee σὲ 2 περιόδους τῶν 3 ἐβδομάδων ἢ καθεμιά.

Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῶν δύο Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων βλέπομε ὅτι μερικὰ

μαθήματα που στο ένα Κολλέγιο διδάσκονται κατά το Α' έτος στο άλλο διδάσκονται κατά το Β' έτος. Ίδιαίτερα πρέπει να σημειωθή ότι τα Παιδαγωγικά μαθήματα γενικώς στο Κολλέγιο του Moray House διδάσκονται το 3 τρίμηνο του Α' έτους (1 ώρα την εβδομάδα) και έπειτα στο Γ' έτος επί 3 έως 4 ώρες την εβδομάδα. Στο Πρόγραμμα του Dundee αναφέρεται ότι στο Β' έτος διδάσκονται Παιδαγωγικά και Ψυχολογία 2 ώρες. Στο Πρόγραμμα του Moray House επίσης αναγράφονται 2 ώρες, αλλά διδάσκεται μόνο Ψυχολογία. Στο Γ' έτος πάλι στο Κολλέγιο του Dundee διδάσκονται Παιδαγωγικά και Ψυχολογικά 5 ώρες την εβδομάδα, ενώ στο Κολλέγιο του Moray House 7 έως 8 ώρες την εβδομάδα. Συνολικά δηλ. στο Κολλέγιο του Moray House διδάσκονται περισσότερες ώρες Παιδαγωγικά και Ψυχολογία, επί πλέον δέ παρέχεται και ή δυνατότης εξειδικεύσεως στα δυο αυτά μαθήματα. Το μάθημα των Φυσικῶν Ἐπιστημῶν διδάσκεται και στα δύο Κολλέγια 4 συνολικά ώρες, μόνο που στο Κολλέγιο του Moray House ή διδασκαλία του γίνεται και στην Α' και στην Β' τάξη από 2 ώρες σε κάθε τάξη. Και άλλες μικροδιαφορές μπορεί να παρατηρήση κανείς συγκρίνοντας τα δυο Προγράμματα, αλλά βασικά οί διαφορές αυτές είναι λίγες και τελούν με το πέρασμα των ετών να περιορισθοῦν περισσότερο. Όπως και σε άλλους τομείς έτσι και στα Παιδαγωγικά Κολλέγια γίνονται και πειραματισμοί για να διαπιστωθή πότε κάθε μάθημα μπορεί να αποδώση περισσότερα και επί πόσες ώρες πρέπει να διδάσκεται. Στους πειραματισμούς αυτούς που συνεχίζονται ακόμη οφείλονται και μερικές από τις διαφορές στα Ἐπιχειρήματα, ενώ από το άλλο μέρος οί τοπικές συνθήκες, όπως είπα στην αρχή, ή παράδοσι κάθε Κολλεγίου και οί παρουσιαζόμενες ανάγκες θα επιβάλλουν πάντοτε και ώρισμένες διαφοροποιήσεις στο Πρόγραμμα και τις ώρες διδασκαλίας των διαφόρων μαθημάτων.

Ἡ ἐργασία στα διάφορα τμήματα ἑνὸς παιδαγωγικοῦ Κολλεγίου

Ἡ ἐργασία που γίνεται στα διάφορα Τμήματα ἑνὸς Παιδαγωγικοῦ Κολλεγίου παρουσιάζει ἀρκετὸ διαφέρον και ἐπειδὴ βοηθεῖ στο να σχηματίση ὁ ἀναγνώστης μιὰ πληρέστερη εἰκόνα των Παιδαγωγικῶν Κολλεγίων τῆς Σκωτίας θα ἀφιερῶσω στο θέμα αὐτὸ μερικές σελίδες, παίρνοντας σαν παράδειγμα ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικά Παιδαγωγικά Κολλέγια τῆς Σκωτίας, τὸ Κολλέγιο τοῦ Moray House που ἔχει γίνει ἀπὸ χρόνια τώρα τὸ ὑπόδειγμα για τὴν καλύτερη ὀργάνωσι και λειτουργία κ.ἄ. Παιδαγωγικῶν Κολλεγίων.

Στὸ Κολλέγιο τοῦ Moray House ὑπάρχουν Τμήματα διαφόρων κλάδων, που τὸ καθένα τὸ διευθύνει ὁ πιὸ ἀξίος καθηγητῆς στὸν τομέα τῆς εἰδικότητός του, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ ἀξίους συναδέλφους του, κατωτέρους στὴν ἱεραρχία. Τὰ Τμήματα αὐτὰ εἶναι 1) Ἀγγλικῆς Γλώσσας και Λογοτεχνίας, 2) Παιδαγωγικῆς, 3) Μεθόδων, 4) Ψυχολογίας, 5) Κοινωνικῶν Σπουδῶν, 6) Ἀγωγῆς τοῦ Λόγου, 7) Ἰστορίας, 8) Γεωγραφίας, 9) Μαθηματικῶν, 10) Φυσικῶν Ἐπιστημῶν και Γεωπονίας, 11) Ἑένων Γλωσσῶν, 12) Μουσικῆς, 13) Γυμναστικῆς, 14) Θρησκευτικῶν και 15) Καλῶν Τεχνῶν και Χειροτεχνίας. Παρὰ τὸ διαφέρον που παρουσιάζει ἡ ἐργασία σε ὅλα τὰ Τμήματα θα περιορισθῶ σε μιὰ σύντομη περιληπτικὴ ἔκθεσι τῆς ἐργασίας μερικῶν ἀπὸ τὰ Τμήματα αὐτὰ ἐπιμένοντας περισσότερο μόνο σε ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ προγράμματα των μελλουσῶν διδασκαλισῶν Α) βαθμίου Ἐκπαιδεύσεως, που ἐνδιαφέρουν τὴν παρούσα μελέτη. Συγκεκριμένα θα ἀναφερθῶ στα Τμήματα: 1) Παιδαγωγικῆς, 2) Ψυχολογίας, 3) Μεθόδων, 4) Ἀγγλικῆς, 5) Ἀγωγῆς τοῦ Λόγου και 6) Κοινωνικῶν Σπουδῶν.

Τμήμα παιδαγωγικῆς (Department of Education)

Στὸ Τμήμα τοῦτο ἐργάζονται 6 καθηγηταί, που εἶναι ὑπεύθυνοι για τὴ διδα-

σκαλία Παιδαγωγικῶν καὶ Ψυχολογικῶν μαθημάτων στοὺς σπουδαστὰς ὄλων τῶν προγραμμάτων σπουδῶν, εἴτε Δίπλωμα εἴτε πιστοποιητικὸ πρόκειται νὰ πάρουν. Σκοπὸς τῶν μαθημάτων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐκθάρρυνσι τῶν σπουδαστῶν στὸ νὰ στοχάζωνται πάνω στὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, νὰ ἐξετάζουν τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἀσκοῦμε ἀγωγή καὶ νὰ θέτουν ὑπὸ κριτικὴ ἐξέτασι κάθε ὑπόθεσι ἢ θεωρία, ποὺ στηρίζει τὰ ἰσχύοντα ἢ καταρτιζόμενα σχέδια σχολικῆς ἐργασίας. Ὅλοι οἱ σπουδασταὶ καὶ σπουδάστριες παρακολουθοῦν σὲ βάθος καὶ πλάτος ἀνάλογο μὲ τὴν εἰδικότητά τους καὶ τὸ χρόνο φοιτήσεώς τους στὸ Κολλέγιο μαθήματα Ἱστορίας καὶ Φιλοσοφίας τῆς Ἀγωγῆς. Οἱ σπουδάστριες γιὰ τὸ Δίπλωμα διδασκαλίας A) βαθμοῦ Ἐκπαιδεύσεως διδάσκονται λίγα μαθήματα συνοπτικὰ στὴ διάρκεια τοῦ A' ἔτους καὶ σπουδάζουν τοὺς κλάδους αὐτοὺς συστηματικὰ στὸ Γ' ἔτος, ὅπως εἶδαμε μιλῶντας γιὰ τὸ Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα τοῦ κύκλου τούτου. Μερικὰ ἀπὸ τὰ μαθήματα γίνονται σὲ ὁλόκληρη τὴν τάξι ἐνῶ ἄλλα μὲ διαλογικὴ συζήτησι σὲ μικρότερες ομάδες τῶν 20 ἢ καὶ τῶν 10 ἀτόμων. Ἡ ἐμπεριστατωμένη διδασκαλία καὶ μελέτη τῶν Παιδαγωγικῶν μαθημάτων ἀφίεται γιὰ τὸ Γ' ἔτος σπουδῶν, γιατί κοινὴ εἶναι σήμερα ἡ πεποίθησι στοὺς κύκλους τῶν παιδαγωγῶν τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὅτι τότε ὁ σπουδαστὴς καὶ περισσότερο ὄριμος εἶναι γιὰ συζήτησι καὶ ἐμπειρία ἀρκετὴ ἔχει ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν ἐν τῷ μεταξύ ποικίλη ἐπαφὴ τοῦ καὶ ἐργασία μέσα στὰ σχολεῖα, ποὺ ἔχει ἐπισκεφθῆ καὶ διδάξει. Ἡ σπουδὴ τῶν παιδαγωγικῶν γίνεται σὲ ἰκανὸ βάθος καὶ ἀνάλογη ἔκτασι καὶ ὅσες σπουδάστριες θέλουν μποροῦν νὰ ἐξειδικευθοῦν καὶ στὰ παιδαγωγικά.

Οἱ παρακολουθοῦντες κύκλους ποὺ ὀδηγοῦν στὴ λήψι Διπλώματος καθηγητοῦ τῶν Τεχνικῶν, τῶν Οἰκοκυρικῶν, κ.ἄ. κλάδων ποὺ διδάσκονται σὲ σχολεῖα B) βαθμοῦ ἐκπαιδεύσεως διδάσκονται συστηματικὰ τὰ παιδαγωγικά μαθήματα στὴ διάρκεια τοῦ B' ἔτους σπουδῶν. Σπουδασταὶ ἄλλων κατηγοριῶν παρακολουθοῦν συνδυασμένα μαθήματα Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας συνήθως κατὰ μικρὰς ομάδες, σύμφωνα μὲ τὰ εἰδικὰ διαφέροντα καὶ τὴν ἰκανότητάς των. Οἱ πτυχιούχοι Πανεπιστημίων μποροῦν νὰ πάρουν Δίπλωμα Παιδαγωγικῆς ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Παιδαγωγικὸ Κολλέγιο τοῦ Moray House ἐν τῷ ἐπιθυμοῦν. Τὸ Πρόγραμμα σπουδῶν γιὰ τὸ Δίπλωμα αὐτὸ περιλαμβάνει τὰ μαθήματα τῆς Θεωρίας, Ἱστορίας καὶ Φιλοσοφίας τῆς Ἀγωγῆς. Ἡ διδασκαλία γίνεται πάντοτε σὲ ομάδες τῶν 20 σπουδαστῶν τὸ πολὺ — καὶ κάθε ομάδα διευθύνεται ἀπὸ κάποιον καθηγητὴ τοῦ Κολλεγίου — ὑπὸ μορφήν διαλέξεων καὶ συζητήσεων. Ὁ κάθε σπουδαστὴς εἶναι ἐπὶ πλέον ὑποχρεωμένος νὰ διαλέξη καὶ νὰ ἐργασθῆ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξῆς τρία μαθήματα: Συγκριτικὴ Παιδαγωγικὴ, Πειραματικὴ Παιδαγωγικὴ καὶ Φιλοσοφία τῆς Ἀγωγῆς. Ἡ ἐργασία στοὺς κλάδους αὐτοὺς γίνεται σὲ ἀκόμη μικρότερες ομάδες καὶ συνίσταται σὲ κατευθυνομένη μελέτη διαφόρων βασικῶν συγγραμμάτων ἢ προβλημάτων μὲ διαλογικὴ συζήτησι.

Τμῆμα Ψυχολογίας (Department of Psychology)

Οἱ σπουδάστριες γιὰ τὸ Δίπλωμα διδασκαλίας A) βαθμοῦ Ἐκπαιδεύσεως καὶ Νηπιαγωγοῦ σπουδάζουν συστηματικὰ Ψυχολογία στὸ B' καὶ Γ' ἔτος τῶν σπουδῶν τους. Στὸ B' διδάσκονται Γενικὴ Ψυχολογία καὶ στὸ Γ' σπουδάζουν σὲ βάθος τὰ ἐξῆς τρία βασικά θέματα τῆς Ψυχολογίας: α) Ψυχολογία τῶν σχολικῶν μαθημάτων, β) Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ καὶ γ) Ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ παιδιοῦ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Τὸ θέμα γ ἔχει δύο ἀπόψεις, ι) τὴ μελέτη τῶν μειονεκτικῶν παιδιῶν — μὲ εὐκαιρίας πρὸς παρατήρησι — καὶ ιι) τὴν σπουδὴ τῶν ἐξωσχολικῶν δραστηριοτήτων τοῦ παιδιοῦ — ποὺ περιλαμβάνει καὶ πρακτικὴ ἐργασία τῶν σπουδαστριῶν.

Ὁ κύκλος τῶν ψυχολογικῶν μαθημάτων τῶν πτυχιούχων Πανεπιστημίου παρέ-

χεται σέ στενή συνεργασία με τή Σχολή Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου. Τα μαθήματα αυτά μπορεί να παρακολουθούνται και από μη πτυχιούχους σπουδαστές. Το Τμήμα Ψυχολογίας του Κολλεγίου του Moray House κυρίως ασχολείται με τη μύηση των σπουδαστών στα τέσσερα νοημοσύνης και με τη διδασκαλία ώρισμένων μαθημάτων ψυχολογίας για τους σπουδαστές που πρόκειται να διδάξουν στα σχολεία Α) βαθμίου και Β) βαθμίου Έκπαιδύσεως. Εκτός από τα μαθήματα αυτά το Τμήμα της Ψυχολογίας έχει ειδικά προγράμματα και για τους προσοντούχους εκπαιδευτικούς που προορίζονται για σχολεία μειονεκτικών — έλαττωματικών παιδιών, με συνδυασμό θεωρίας και πράξεως και παροχή άπαραιτήτως ευκαιριών για πρακτική εργασία και επισκέψεις στα σχολεία αυτά, που δίδουν άφορμή για τήν εξέταση ώρισμένων προβλημάτων και τήν όρθή αντιμετώπισί τους. Γενικά το Τμήμα τούτο είναι ύπεύθυνο για τήν ψυχολογική κατάρτιση όλων των σπουδαστών του Moray House, ανάλογα με τήν εργασία που πρόκειται να αναλάβουν στα σχολεία ή τα κέντρα νεότητας κ.λ.π.

Τέλος το Τμήμα Ψυχολογίας προγραμματίζει και διεξάγει έρευνες και ψυχολογικά πειράματα πάνω σε θέματα που άφορούν τις μεθόδους διδασκαλίας και άγωγής, τήν εξακρίβωση της νοημοσύνης και των λοιπών ίκανοτήτων του παιδιού. Στις έργασίες αυτές χρησιμοποιούνται και άρκετοι σπουδαστές, που έχουν έτσι τήν σπάνια ευκαιρία για μία πληρέστερη ψυχολογική κατάρτιση.

Τό προσωπικό του Τμήματος Ψυχολογίας του Κολλεγίου του Moray House συνεργάζεται στενά με τή Σχολή Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Έδιμβούργου. Ο επί κεφαλής του Τμήματος καθηγητής James Maywell, ένας από τους καλύτερους ψυχολόγους τής πατρίδος του στα θέματα ιδίως της ψυχολογίας του παιδιού, διδάσκει μαθήματα Ψυχολογίας του Παιδιού στο Πανεπιστήμιο του Έδιμβούργου.

